

Danica Škara, *Vocabulary, Culture, Cognition*. Zadar: Sveučilište u Zadru, 2005.

Knjiga *Vocabulary, Culture, Cognition* (Rječnik, kultura, spoznaja) naše kognitivne lingvistice Danice Škare pisana je engleskim jezikom, a sastoji se od uvoda, devet poglavlja, indeksa i literature, na 209 stranica. Na početku je pregled sadržaja, koji daje i kratke sažetke svakog poglavlja.

Riječ je o zbiru studija koje se bave izabranim dijelovima čovjekova vokabulara (riječi vezane uz čovjekovo tijelo, prirodne pojave, boje), nekim suvremenim pitanjima vezanim uz računalno nazivlje i globalizacijske pojave u jeziku, te strukturno–semantičkim odnosima u poslovicama. Raznorodne su teme složene u devet poglavlja/studija koje se bave pojedinim problemima, a povezane su kognitivnolingvističkim isticanjem čovjeka i njegove bliske okoline kao polazišta svih jezičnih procesa – i to čovjeka kao utjelovljenog bića koje stvara kulturni kontekst, ali je ujedno njime i određeno.

Prvo poglavlje, »The linguistic landscape of the human body« (Jezični krajolik čovjekova tijela), počinje kratkim pregledom odnosa okoline, kulture i jezika u kognitivnoj lingvistici, s posebnim naglaskom na metaforu, metonimiju i utjelovljenje. Cilj je poglavlja empirijski pokazati središnje mjesto ljudskog tijela u našoj konceptualizaciji svijeta. Riječ je o poznatoj kognitivnolingvističkoj temi, koja je uvelike obrađena, npr. s filozofske (Johnson 1987, Lakoff i Johnson 1999), historijske (Sweetser 1990), gramatičke (Heine 1997) i kulturne perspektive (Niemeyer 2003, Radden 2001). Premda se navedena tradicija pretpostavlja, autorica je odlučila ne zakrčivati tekst pregledom referenci, već samo u kratkim crtama, koristeći se primjerima iz svog korpusa, prikazati vlastiti doprinos (koji pripada kulturnoj struji). Poglavlje se sastoji od dva dijela. U prvome je dijelu autorica analizirala ulogu tijela kao motivacijskog faktora u 500 engleskih frazema (u širem smislu) s bar jednom somatskom sastavnicom. Analiza je potkrijepila kognitivnolingvističku tvrdnju da ljudsko tijelo konceptualiziramo na temelju predodžbenih shema (sheme SPREMNIKA, NUTRINE I VANJŠTINE, PREDNJE I STRAŽNJE STRANE, GORE–DOLJE i RAVNOTEŽE). Posebno se ističe povezanost konceptualizacije osjećaja i dijelova ljudskog tijela (primjerice isticanje različitih oblika metafore SRCE KAO SPREMNIK ZA OSJEĆAJE; v. i Niemeyer 2003). Drugi se dio usredotočuje na značenja jezičnih izraza što se odnose na osjetila i dijelove tijela: oči/vid, ruke (prste)/dodir, usta (jezik)/okus, nos/miris te uši/sluh. Pokazuje se da su figurativna značenja navedenih izraza razmjerno ograničena – primjerice da se ruka koristi u značenju moći i kontrole, da se vid koristi kao metafora za razumijevanje itd. Navedeni primjeri uspješno dokazuju početnu hipotezu. Nesustavan pristup relevantnoj literaturi ipak unosi nesklad – premda je bjelodano da je znanstveni doprinos izvoran, autorica je mogla kratkim pregledom postojećih istraživanja uputiti eventualnog neupućenog čitatelja u ovu temu, te na taj način povećati didaktičku vrijednost svojeg rada. S druge pak strane, upravo će zbog jednostavnog

i čitkog stila neopterećenog velikim brojem navoda a bogatog primjerima prvo poglavlje biti posebno korisno studentima.

Drugo poglavlje, »The word association network: cross-cultural perspectives« (Mreža asocijacija riječi: međukulturni pristup) bavi se asocijativnim procesima u različitim kulturama. Metoda mreže asocijacija riječi temelji se na pretpostavci da su asocijacije vezane uz kulturom uvjetovano zajedničko znanje o jeziku i svijetu, a ne samo uz individualne i subjektivne čimbenike. Stoga istraživanje mreže asocijacija može biti korak prema rekonstrukciji kulturne slike svijeta. S tim je ciljem autorica izabrala dvadeset svakodnevnih riječi, vezanih uz neka općeljudska iskustva (npr. sunce, mjesec, zvijezde itd.), boje (bijelo, crno, crveno...) i dijelove ljudskog tijela (glava, oko, uho itd.), te ih je koristila kao polazište za mrežu asocijacija kod po sedam govornika sljedećih jezika: kineskoga, japanskoga, španjolskoga, talijanskoga, njemačkoga, američkog engleskoga i hrvatskoga. Ispitivanje je, u skladu s očekivanjima, pokazalo mnoge sličnosti u asocijacijama kod različitih govornika, pripadnika različitih kultura. Za svaku od ispitanih riječi navodi se desetak primjera asocijacija. Na općoj se razini pokazalo da su asocijacije umnogome apstraktne, a ne konkretne, što je u skladu sa zaključkom prvog poglavlja. I na razini pojedinih riječi vidljive su sličnosti: primjerice, crno asociira na smrt, glava na um i razmišljanje, sunce na toplinu itd. Javljaju se i pretpostavljene razlike govornika japanskoga i kineskoga u odnosu na govornike drugih jezika, što se ponajviše očituje kod asocijacija vezanih uz boje.

Kulturno značenje boja poveznica je sa sljedećim poglavljem, »Color categories in thought and language« (Kategorije boja u misli i jeziku). Premda su boje objektivna pojava, značenje riječi koje se odnosi na boje, dakako, sadrži i kulturom određena značenja (str. 85–86), na što upućuju i rezultati istraživanja u prethodnom poglavlju. Rasprava o kulturnom značenju boja teorijski je uokvirena binarnim modelom boja. Prema tom modelu, sustav značenjskih odnosa među bojama objašnjava se skupom fizikalnih i kulturnih čimbenika složenih u binarne opreke (svjetlo/tama, tople/hladne boje, valna duljina). Navedena je tvrdnja vrlo zanimljiva, ali njezina veza s rezultatima istraživanja nije sasvim razrađena. Da bi ilustrirala tvrdnju o kulturnoj uvjetovanosti značenja boja, autorica se koristi analizom značenja uzorka kolokacija i frazema u širem smislu sa sastavnicom fokalne boje (crne, bijele, zelene, plave, žute i crvene) u engleskom jeziku. Na temelju cjelokupnog značenja frazema donose se zaključci o kulturnoj konotaciji boje. Primjerice, iz činjenice da se u engleskome kaže *to be green with envy* (biti zelen od zavisti) (str. 96), zaključuje se da zelena boja u američkoj kulturi označava zavist. Na mjestima, ipak, primjeri ne odgovaraju zaključcima – primjerice *red tape* (doslovno crvena traka – tj. birokracija) nema jasne veze s navedenim kulturnim konotacijama crvene boje (a navode se: vatra, krv, ljubav, duh, ljepota, snaga, zdravlje, energija, radost, seks, uspjeh, ljutnja, hrabrost i domoljublje; str. 99). Slična se poteškoća javlja i kod izraza *yellow fever* (žuta groznica; str. 98), *white-collar job* (doslovno bijeli ovratnik, odnosno posao u službeničkom zanimanju; str. 94) i kod nekih drugih. Detaljnija analiza motivacije svakog izraza, s posebnim osvrtom na (metonimijsku, metaforičku, metaftonimijsku i sl.) motivaciju svake sastavnice razriješila

bi navedena pitanja, dodatno usustavila zaključke i pojasnila veze između navedenih kulturnih konotacija. Unatoč navedenim propustima, poglavlje opet nudi mnoštvo zanimljivih primjera i etimologija leksema vezanih uz boje, pa stoga može biti dobar poticaj studentima za daljnje čitanje i istraživanje.

Četvrto poglavlje (»Computers, humans, and metaphors« (Računala, ljudi i metafore)) nastavlja se na neka pitanja započeta u prvome poglavlju. Ipak, dok se prvo poglavlje prvenstveno temelji na ljudskome tijelu kao mjeri vanjskog svijeta (str. 108), u ovom se poglavlju to stajalište propituje. Autorica pokušava dokazati da u našoj konceptualizaciji svijeta dolazi do svojevrstnog miješanja čovjeka i računala – antropocentrični svijet u kojem je čovjek polazište za stvaranje metafora, mijenja se u svijet u kojem računala postaju polazna domena za konceptualizaciju čovjekovih aktivnosti. Takvo je razmišljanje u skladu sa suvremenim etnografskim trendovima. S kognitivnolingvističke strane, dvosmjernost metaforičkih procesa zahtijeva korištenje teorije konceptualne integracije (a ne konceptualne metafore), koja nudi prirodan okvir za dvosmjerne procese. Autorica to i čini (str. 106–107). S etnografskog gledišta, obostranost odnosa čovjeka i računala u skladu je sa suvremenim propitivanjima identiteta u svijetu interneta (npr. Senjković, Pleše 2004). Na taj način, poglavlje pokazuje multidisciplinarnost kognitivne lingvistike. U praktičnom se dijelu analizira 200 engleskih računalnih izraza. Analiza ide korak dalje od istraživanja (sinkronijske ili dijakronijske) motivacije jezičnih izraza, te se usredotočuje na moguće posljedice dvosmjernosti metafore ČOVJEK JE STROJ, odnosno STROJ JE ČOVJEK. Primjerice, kod računalnih izraza kao što je *palmtop* 'dlanovnik' (*palm* 'dlan', *top* 'vrh') govori se o konceptualnoj integraciji računala i čovjeka. Tu analiza navedenog izraza završava, ali se mogućnost povratnog utjecaja računala na konceptualizaciju čovjeka jasno izražava u drugim izrazima, primjerice, *sensory apparatus* 'senzorni sustav', *killing machine* 'stroj za ubijanje' itd. Dakle, nije riječ o konceptualnoj integraciji na razini jednog jezičnog izraza, već o ispitivanju kulturnih posljedica dvosmjernosti konceptualne metafore.

Potka interdisciplinarnosti nastavlja se i u sljedećem poglavlju (»Global language, global metaphors« – Globalni jezik, globalne metafore), u kojem se analiza temelji na teoriji konceptualne integracije, ali se zaključci uopćavaju i prenose na razinu kulture. Mogli bismo reći da je riječ o novoj etnografiji, jer je autoričin pristup u skladu sa slavističkim istraživanjima jezične slike svijeta (Bartmiński 1999) ili mahom anglističkim istraživanjima kulturnih modela (Kövecses 2005). Žarište je etnografsko, budući da se javni mediji smatraju načinima posredovane komunikacije (str. 138), a autorica se iznova zalaže za konceptualnu integraciju kao temeljni proces – ne samo analize jezika nego i nastanka značenja u suvremenome svijetu (str. 131–132). U praktičnome se dijelu poglavlja analiziraju ključne metafore koje su se iz američke kulture proširile na cijeli svijet. Premda se analiza temelji na jednom izvoru, primjera je dovoljno, i oni dobro ilustriraju opisane globalizacijske procese (analiziraju se izrazi iz računalne terminologije, rata, bolesti, te izrazi *global village*, *network society* i dr.).

Šesto poglavlje, »Vocabulary as a mirror of social and cultural realities« (Rječnik kao ogledalo društvenih i kulturnih stvarnosti) bavi se eufemizmima.

Na temelju istraživanja značenja različitih eufemizama (ali ne i njihove motivacije) autorica govori o »konceptualnom inženjeringu« (str. 145) koji je temelj njihova korištenja. Riječ je, zapravo, o manipulaciji kulturnim modelima – tj. o novoj konceptualizaciji jedne situacije kao druge, prema čemu su eufemizmi slični metaforama (str. 152). Tako se, primjerice, o ratu može govoriti pomoću kulturno prihvatljivijih pojmova: inicijativa, strategija, operacija, kampanja i sl. (str. 146). Primjera je opet mnogo i oni dobro ilustriraju opisane procese. Ipak, budući da je analiza zacrtana široko, te da se ne usredotočuje na pojedinu domenu, zaključci su vrlo općeniti.

Cilj je sedmoga poglavlja (»Folk etymology: production through association and analogy« – Pučka etimologija: stvaranje putem asocijacija i analogije) dati kratki teorijski opis čimbenika koji djeluju kod nastanka novih, pučkih etimologija riječi. Autorica daje lingvistički model procesa stvaranja riječi, koji je okvir za razvoj pučke etimologije (str. 158). Pristup se temelji na kognitivnim i funkcionalističkim osnovama, te se promatraju fonetski i semantički čimbenici nastanka pučkih etimologija. Objašnjava se petnaestak pučkih etimologija. Ovo je poglavlje najuže vezano uz tradicionalno poimanje lingvistike. Premda je kulturni i kognitivni okvir analize jasan, čini se da nije dovoljno naglašena poveznica između rasprave o pučkoj etimologiji i ostalim raspravama u knjizi.

Osmo poglavlje, »On the structure of the proverb: symmetry, parallelism« (O strukturi poslovice: simetrija, paralelizam) bavi se primjenom rezultata asocijacija riječi na teoriju strukture poslovice (str. 166), i to na korpusu 300 poslovice iz engleskoga, talijanskoga i hrvatskoga. Poslovice se analiziraju kao simetrične binarne strukture, te se u istraživanju pokazuje da se odnosi između dvaju dijelova poslovice poklapaju s uobičajenim leksičkim odnosima dobivenim pomoću metode mreža asocijacija riječi (str. 174). Na taj se način zapravo pokazuje da je binarna struktura poslovice spoznajno motivirana i da odražava asocijativne procese, što ujedno znači i da je teorija binarne strukture prirodna. Riječ je o vrijednom zaključku, koji bi u budućnosti mogao omogućiti uklapanje binarne strukture poslovice u konstrukcijsku kognitivnu gramatiku. Budući da su poslovice jedna od autoričinih stalnih tema (v. npr. Škara 1997), nadamo se njezinu izvornom doprinosu i u tom smjeru.

Posljednje poglavlje, »The poetics of mind: interpreting metaphors, proverbs, phrases and cultural concepts« (Poetika uma: interpretacija metafora, poslovice, izraza i kulturnih koncepata) nastavak je prethodnoga jer se bavi poslovice kao spoznajnom pojavom. U poglavlju se pokušava pokazati da metaforička motivacija poslovice i njihova binarna struktura doprinose načinu na koji se poslovice pamte i reproduciraju. Drugim riječima, autorica daje izuzetno sažet psiholingvistički model pamćenja i korištenja poslovice, koji se zasniva na korištenju teorije konceptualne integracije i načela spoznajne ekonomije. Ipak, zbog sažetosti teško je ocijeniti vrijednost modela, budući da pojedinosti nisu razrađene niti objašnjene na odgovarajućim primjerima.

Cjelokupno gledajući, knjiga *Vocabulary, Culture, Cognition* je kognitivnolingvistički opis sličnosti i varijacija u (prvenstveno kulturnoj) motivaciji jezičnih struktura. Dakle, teme su različite, ali ih povezuje jedinstven metodološki aparat i kognitivni pristup. Usudili bismo se reći da djelo ima dva lica. S jedne

strane, na nekim se mjestima knjiga čini nedovršenom i neujednačenom u pristupu i analizama. S druge strane, rad bi mogao biti zanimljiva lektira i studentima i stručnjacima. Studenti koji vladaju engleskim profitirat će zbog opsega analiziranih korpusa, bogatstva zanimljivih primjera i pristupačnosti stila. Lingviste će ponajviše zanimati interdisciplinarnе rasprave na razmeđu kognitivne lingvistike i etnografije te rasprave o poslovicama, u kojima autorica proširuje granice kognitivne lingvistike, dajući svoj doprinos navedenim područjima.

Literatura

- Bartmiński, J. (ur.) (1999). *Językowy obraz świata*. Lublin: Wydawnictwo Uniwersytetu Marri Curie-Skłodowskiej
- Heine, B. (1997). *Cognitive Foundations of Grammar*. New York, Oxford: Oxford University Press
- Johnson, M. (1987). *The Body in the Mind. The Bodily Basis of Meaning, Imagination, and Reason*. Chicago and London: The University of Chicago Press
- Kövecses, Z. (2005). *Metaphor in Culture. Universality and Variation*. Cambridge University Press
- Lakoff, G. i M. Johnson (1999). *Philosophy in the Flesh. The Embodied Mind and its Challenge to Western Thought*. Basic Books.
- Niemeyer, S. (2003). »Straight from the heart – metonymic and metaphorical explorations.« U: Barcelona, A. (ur.) *Metaphor and Metonymy at the Crossroads. A Cognitive Perspective*. Berlin, New York: Mouton de Gruyter, 195–214
- Radden, G. (2000). »The folk model of language«. *metaphorik. de 01*, 55–86
- Senjković, R. i Pleše, I. (2004). *Etnografije interneta*. Zagreb: Institut za etnologiju i folkloristiku, IBIS Grafika.
- Sweetser, E. E. (1990). *From Etymology to Pragmatics: Metaphorical and Cultural Aspects of Semantic Structure*. Cambridge University Press.
- Škara, D. (1997). *Glas tradicije*. Zagreb/Mostar: Ziral

Mateusz–Milan Stanojević